

I

„Panenko, zastyď se za krejcar, ještě za krejcar,“ volali na něj kluci z páté třídy obecné.

Byl to slabý plavovlasý hošík, hodně vyčouhlý a nesmírně stydlivý. Vypadal opravdu jako dřevěná panenka s červení na lících ztlusta nanešenou. Měl tvář tak plápolavou a pleť tak citlivou, že se v ní ovrátila všechna hnutí jeho neklidné dušičky, životem jakoby stále vyděšované.

Žil posud v malém okresním městě východočeském. Rodina nebyla přímo chudá, byla, jak se říkalo úředně, „nemajetná“ — ale bylo to horší než vyslovená chudoba. Byla to vpravdě chudoba stydlivě přikrývaná před okolím. Otec byl nepatrný berní úředníček stále preterovaný ve službě. Byl to vysoký člověk, podivný, nemluvný, nepřístupný, který si s dětmi nikdy nezahrál. Málomluvný, měl svou kyselou ironii, měl své jednoslovné nebo jednovětné odpovědi šťovíkové chuti. Nesl v sobě jakousi skrytou ránu, pokoření, urážku, pošlapanou ctižádost — kdož to ví? — a ta rána občas krvácela. Pak jakési studené vzteké plaménky zažehovaly se v jeho očích, mrak chladné zloby prostíral se po jeho nažloutlé tváři, zima čísel na děti, které se choulily v koutech a bály se mu přiblížit.

„Panenka“ byl po své podstatě duše entusiastická. Chýlilval se rád až do noci nad knihy, ať to bylo Pismo svaté nebo dětské vydání Tisíce a jedné noci, tváře mu plály, blouzníval o svých recích celé dni svým dvěma mladým sestřičkám, které mu naslouchaly zamlklé, černé třeshnovité oči na štopkách, a snil o nich

v nocích sny ještě je zveličující. V té době přivalila se však na Jeníka skutečnost krásnější než nejkrásnější sen, divočejší než nejvíce vzrušující dobrodružství, o němž kdy četl. Pravda, nebylo to v jejich městě, ani v sousední vsi nebo v sousedním městečku, bylo to daleko odtud, až na Balkáně, ale bylo to mnohem krásnější, protože to bylo, jak říkali kluci ze školy, opravdické. Vypukla válka rusko-turecká; celé město bylo jí vzrušeno. Lidé se kupili na náměstí a na ulicích, hloučky hlav sestrkané do sebe jako stádo ovcí, a čtli nahlas tehdejší deníky, Politik, Národní listy, Brouska, Pokrok. Ve výkladní skříní místního knihkupectví hořela ve všech duhových barvách rozměrná mapa Balkánu a knihkupec denně postrkoval na ní špendlíky s barevnými praporky podle toho, jak se měnila válečná situace. V jiné skříní byly vystaveny válečné obrázky. Na nich útočily celé pluky vojska, jakési ohromné housenky rozlezlé po zemi; důstojníci vybíhali z řad a mávali šavlemi; na návrších hřímala děla a od nich se nesly obláčky kouře; a jinde v skalní soutěsce plné rozhozených balvanů rudí krvelační bašibozukové útočili na hrstku Černohorců, která jim srubla již několik hlav, — celé prameny krve tekly po obrazech a fascinovaly nejasným údivem vyjevené oči dětské. Jednu dobu byli lidé v městě zarmoucení, vítězný pochod Rusů na Cařihrad uvízl v Šipce, Osman paša odolával v Plevně. Ale za několik měsíců řvali lidé na ulicích: „Plevno dobyto, sláva Skobelevovi.“ Večer bylo město osvětleno, davы lidí pochodovaly po náměstí a po ulicích, zpívající „Hej Slované“. Četníci je rozháněli a zatýkali. Vlna nadšení hnala se městem.

Druhý den přišel Jeník do školy dříve než jindy, postavil se před hodinou u katedry a řekl svému učiteli, zardívaje se až po uši, ale hlasem jasným a nezajímavým: „Pane učiteli, prosím, pište mé jméno napříště Šeler s českým š. Počestil jsem si své jméno na počest vítězství Rusů u Plevna.“

Otec Jeníkův psal se totiž jako jeho děd německým pravopisem: Scheler. Jeník škrtal nyní na všech sešitech nenáviděný

118 shluk souhláskový, rty semknuté a dětskou tvář nasupenou do soustředěných vrásek.

Když řekl otci o změně svého jména, pokrčil podivín a mrzout rameny a procedil s křivým ironickým pošklebkem skrze zuby: „Nu dobrá, dělej si, co chceš; však on tě život brzy vykurýruje z tvého bláznovství.“ Úřadoval dlouho na severu v německém území, měl jakési bolestné zkušenosti s českými lidmi, za něž se exponoval v spolcích a družstvech a kteří ho pak, jak říkal, nechali v štychu.

Jeníkovi bylo deset let. Chtěl na gymnasium do Prahy, ovšem na české. „Z čeho to mám vydržet?“ řekl otec matce, která se za hochu přimlouvala; „víš přece, že mně nedali třetí kvinkvenálku. A basta; neobtěžuj mne už tím.“ A dupl hrubě nohou, aby ji navždy zapudil.

A protože příští dny nepřestávala ho přesto obtěžovat, přestal chodit vůbec večer domů a vracíval se po půlnoci; mrzutý a rozčertěný, zvracel se ihned naznak do polštářů a ihned tupě usínal.

Ale matka byla přes všechno pokořování neodbytná. Milovala Jeníka víc než ostatní děti a byla přesvědčena, že hoch je nejen tělesně slabý, nýbrž i výjimečně nadaný. Nemůže prý než študovat, na řemesle nebo v obchodě dostane prý, on, tak úzkoprsý, jistě chrlení krve; je prý do jejího rodu a tři její bratři zemřeli v mládí souchotinami, které, byla o tom přesvědčena, uhnali si v svých uřednických letech.

Jednoho dne se vrátil starý Scheler v poledne z kanceláře a řekl Jeníkovi: „Můžeš jít do Prahy, ale na německé gymnasium, k piaristům na Příkopě. Dostanu pro tebe stipendium. Baron Wiedermann z Žehušic mně to slíbil. Sto dvacet zlatých ročně. On v tom má velké slovo. Ale musíš studovat německy.“

Jeníkovi vstoupily slzy do očí. „To nebudu, tatínku.“ Otec zrudl v tváři: „To to přivedeš daleko, hlupáku.“ A po chvíli: „To bych jen rád věděl, po kom je ten kluk tak paličatý?“ A šlehl nenávistně okem po ženě.

Jeník spal s matkou v malém pokojíku s okny na ulici, blízko kasáren. V oknech ložnice voněly noční fialy dusnou vůní.

Otevřenými okny vplýval do pokoje šum hlasů a výtrisky smíchu mladých lidí, vojáků, studentů, děvčat, a opíjel jako víno rozpálenou hlavu hochovu. Tam venku, tam byl svět. Hoch nedovedl si jej představit, ale cítil, že volá, že láká, že svádí. Pronikne do něho? Opije se také *on* tím nejasným, mlžně tušeným, ale proto tím mámvějším nápojem? Dostane se přece na gymnasium do Prahy? Vztýčil se na posteli, jak vyjel z prvního spánku, naslouchal. Trvalo chvíli, než si povšiml, že postel vedle něho, v níž spává matka, je prázdná. Vstal z lože, šel po špičkách do druhého pokoje, přiložil ucho k zámku. Slyšel rozčilené hlasy, hlas otcův i matčin. Srdce se mu sevřelo; nedýchal, pochopil, že se rozhoduje jeho osud. Za chvíli vběhla matka do tmavého pokoje, objala ho silně a řekla: „Vybojovala jsem ti to, Jeníku! Je rozhodnuto. Táta povolil. Půjdeš po prázdninách na Akademické.“ Slzy vyhrkly mu na matčinu ruku; byla tak jemná, že jich neotřela. Tu noc nespál radostí, a když se šerilo a ze tmy rostly jemné měsíčné tahy tváře matčiny, nahnul se nad ni, a zatajuje dech, v dlouhém blouznění skoro erotickém pil její tichou, chladivou krásu.

Za dva měsíce potom stál poděšený ve velkém klenutém a šerém sále Klementina s jinými hochy před několika mrzutými profesory a skládal přijímací zkoušku. Jeden z nich zavolal ho k sobě, postavil se s ním k oknu a zkoušel ho z toho, čemu říkal záhadným slovem „větná analýsa“. Byl to sporý šedivý stařec cikánského vzezření, v smědé tváři koulely se mu oči s nažloutlým bělmem jako kameny, několik chumáčů tvrdých vlasů plápolalo mu na lebce; tučnou pihovitou rukou zajižděl si občas pod košili na chlupatá prsa.

„Podmět, výrok, předmět. Dobrá. A nyní mi řekni nějakou větu bezpodmětnou!“

Krev střelila hochovi do hlavy, úporně se zamyslel. Pak vyhrkl bojácně: „Myslím.“

„Jak to?“ ušklíbl se profesor.

„Podmět je zde skryt, je zamlčen,“ odříkával Jeník, jak se tomu naučil ve škole.

„A který je to podmět?“

„Já. Já myslím.“

Profesor se rozesmál. „Jsi ty mi pěkný fifikus, kluku,“ procedil posléze řídkými žlutými zuby černými od kouře.

2

Ale přesto byl přijat. A matka najala mu byt u hokyně na Linhartském plácku. Platila osm zlatých měsíčně a Jeník směl za to spát v tmavé vlhké komoře, mezi otýpkami dříví, pytli brambor, pletenci cibule a česneku; a dostával hnědou sazovitou kávu k snídani s mastným rohlíčkem a hubený, obyčejně bezmasý oběd; ale večeri musil si kupovat ze svého, byla to obyčejně homolka tvarohová, syreček nebo párek.

Z hloučku hochů, kteří stáli druhý den na dvoře Klementina před dveřmi učebny, vykřikl jeden hlas na Jeníka, když šel kolem: „Panenko.“ Znal patrně odněkud přezdívku, kterou ho častovali hoši na obecné. A druhý den potom běhala již ta přezdívka novou třídou jako krůpěj rtuti po stole; zablýskla smíchem hned tu, hned tam; a v respiriu přistoupil k Jeníkovi jeden tučný, dobřeživený hoch městský a řekl mu: „Panenko, zastyděl se za krejcar, ale nezlom si přitom jazyk!“ Byl to kluk, který si zakládal na svém hrubém šprýmařském talentu jako na duševní superioritě a chtěl jím imponovat spolužákům. Měl pěkné modré soukenné šaty, otlemené rty, modré vodové oči a velikou, jakoby vodnatou hlavu, skropenou pihami. Zdravý klid dobře živeného a šťastného zvířete dýchal z něho; a víc: čpěl i cynismem blahobytu, v kterém žil. Jako by již tehdy měl jakousi samčí bezpečnost nad tlupou kamarádů, jako by již tehdy měl aspirace býti vůdcem tlupy.

Hoši, kteří se kolem něho seskupili, podmaněni bezpečností jeho vystupování, propukli v smích a shlíželi pohrdlivě na Jeníka. Ale ten se nezalek. Ačkoliv jeho rty sebou trhaly, blede od hněvu a rozčilení, zachmuřil se a řekl tvrdě: „Jen ty si dej pozor, aby se ti jazyk neošoupal od sprostáctví.“ Trefil dobře,

rána seděla; měl smíšky na své straně, poněvadž Kocan opravdu si šlapal trochu na jazyk.

„S kým myslíš že mluvíš, venkovská hniličko?“

Ale Jeník odvrátil se od něho mlčky s tak zřejmým opovržením, že mu Kocan přestal spílat a hleděl se uklidit se svou družinou. Ale od té doby ho nenáviděl a snažil se škodit mu při každé příležitosti. Ironií a posměchem bodl ho, kde a kdy mohl, a zesměšňoval ho před spolužáky. A nebylo to nijak nesnadné, poněvadž Jeník chodil stále zasněný, jako duchem nepřítomný, jako by právě před chvílí spadl z oblak nebo z měsíce a nerozhlédl se ještě náležitě po této zemi.

Podivná společnost, s kterou se stýkal u své bytné, oddělovala ho nyní ještě víc od skutečného světa. Hokynářka byla stařena, a co se za ní táhlo, byli vesměs starci, živé mrtvoly, podivné předpotopní rarity a kuriozity z celé čtvrti, kterých jako by potopa časů ušetřila; lidé, kteří neměli již zájmu na přítomnosti, kteří žili jen ve vzpomínkách a dohořivali jako čadivý sloupek voskový, s kterým chodívali někdy na roráty.

Jeník přišel ve čtyři hodiny ze školy, udělal rychle své úlohy a sběhl pak do krámu hokynářčina, kde se to již hemžilo sousedy, kteří přišli k večeru na táčky. Tu byl starý, vyschlý kancelista v chlupatém cylindru a dlouhém šosatém kabátě, který ještě nyní němčil a proklínal studenty, že se vzbouřili proti císaři a že chtěli nechat měšťanům rozstřílet domy od Windischgrätze. „Což si je mohli nechat rozstřílet? Konnten sie's? Na, sagen Sie mir mal, konnten sie's?“ A obraceje se na Jeníka a žádaje si jeho souhlasu, dodával po česku: „Na, řeknou, voni jeden student...“

Sem přicházela falešná hraběnka, jak jí říkali, vrásčitá a bradavčitá stará panna, dcerka staré patricijské, kdysi bohaté rodiny pražské, která nyní upadla v bídu a prodávala kousek po kousku své starožitné zařízení. Jednou empirové hodiny s alabastrovými sloupky a s celým planetáriem, po druhé gueridon, po třetí starý spinet po prabábě, jehož kláves se prý dotýkal kdysi Mysliveček, po čtvrté staré cínové nádoby z maltézské

122 fary po strýci. Ačkoliv její bída byla veliká, chovala přece dva psy a nedopustila, aby trpěli nouzi: kupovala jim stále odřezky masa od uzenáře, a jedla-li vůbec, jedla jen to, co oni. Sem chodil bývalý tělesný myslivec schwarzenberský, pan Lojzl. Zcela již zešlý, páchnoucí rumem a kořalkou na hon cesty. Živil se donedávna hraním karet a dohazováním děvčat do vykřičených domů, ale ten obchod nešel jaksi v poslední době a pan Lojzl hrával občas v putykách na harmoniku celé noci. Do krámku zapadla někdy tučná madam s našminkovanou tváří a nabarvenými rty, s falešnými brilianty v uších a s vycpaným úcesem. Zaměstnání její bylo záhadné, ale vynášelo jí patrně mnoho, neboť kypěla sádlem a potila se tolik, až to poškozovalo ličidlo. Před tou uhýbal vždycky Jeník; štítil se jí jako ropuchy a rychle se snažil vyrvat své ruce z jejích tučných dlaní, do nichž je ráda brala. Její dech ho odpuzoval; bylo mu vždycky na omdlení, kdykoliv se přiblížila k němu ta směs tuku, potu, voňavky a ličidla.

Sem přicházeli dva podivní bratři rukavičkáři, kteří již nešili rukavic, jen je čistili benzinem policajtům, pár po osmi krejčářích. Bydlili naproti, na půdě starého domu v podkroví, kde to páchlo kočičí močí a holubím trusem a odkud bylo vidět divokou klikatinu staroměstských střech. Byli krajané hokynářčini, oba dobří sedmdesátníci, vysloužilí vojáci; posud šprýmovní, znepokojovali oplzlými žerty děvečky, které sem chodily mandlovat prádlo.

O deváté zavíral se krám a Jeník vycházel s hokynářkou na ulici, plechový džbán v ruce, nakoupit piva do špinavé hospody U zelené žáby. Sotva ho vypili, sotva snědl Jeník svou homolku, přicházeli hosté. Ti bezkrevní starci, ty pitvorné stařeny čpící zatuchlinou, které chodívaly do krámu za hokyní. A nyní žily karty: špády, denáry, baštony. A Jeník hrával s těmito starými mumiiemi složité hry, které se zapisovaly na černé papírové tabulky křídou. A tento hoch vyhrával pravidelně nad těmi starými veterány a invalidy. Vycvičil v sobě jakousi psí pozornost, dovedl číst z jejich tváří, dovedl se často dohádát

123 karty, kterou měli. Venku tekla čas úzkými špinavými ulicemi, v kterých povykovali opilci; kočár s korunním princem Rudolfem, vracejícím se ze Stavovského divadla na Hradčany, dva bílé chocholy na kozlíku, přehnal se kolem pod okny. Údery hodin z blízké radnice Staroměstské přšely hluše do tmy — a Jeník, předčasně procitlou karbanickou vášeň v krvi, neznal nic než karty, nevěděl o ničem než o nich. Po půlnoci vstávali ti podivní strašidelní hosté od stolu a odcházeli domů, aby se zítra navečer vrátili k své staré kratochvíli, která je nikdy nezmrzela. Jeník, oči ztrhané dlouhým bděním, hlavu olověnou, vrhal se do peřin, dlouho nemohl usnout, až teprve k ránu zmohl ho pravidlem těžký spánek. A těsně před osmou vyskakoval z postele, a neumytý obyčejně, bez snídaně, šaty divoce na sebe naházené, hnával se úprkem do Klementina do školy. A třídní nemohl pochopit, že tenhle hoch, bydlící pár kroků od gymnasia, přicházel zpravidla do školy pozdě, po modlitbě.

3

Jeník měl potřebu někoho uctívat, někoho milovat. Mezi těmi starými lidmi bylo mu zima; cítil, jako by válo mrazem od nich. Ve škole měli výpomocného kandidáta, který přednášel občas za profesora dějepisu. Byl to zavalitý blondýn o králičích očích, vlnitých kudrnatých vlasů. Měl okurkovitý červený nos, uslintanou bradu a okusoval si nehty až do krve. Jeho malé oči byly vylezlé; a když mluvil, civěl jimi bezduše na hochy. Byl směšný a neměl kázeň; každou chvíli vyprskl smích na lavici nebo pod lavicí. Učitel zrozpačitěl tím ještě víc; jeho bezradnost vpisovala se mu do očí, do tváře, do držení těla. Jeníkovi se jednou zdálo, že se v úzkostech zakotvil zrakem na něm, jako by hledal u něho pomoci.

Rty Jeníkovy sebou zaškubaly, krev střelila mu do tváře. Zdálo se mu, že mu musí přispěchat ku pomoci. „Pst,“ zasykl na třídu. „Šelere, proč rušíte?“ vykřikl Lefler pohněvaně na Jeníka; „budu si na vás stěžovat panu třídnímu; potrestá vás.“

124 „Vidiš, ty troubo,“ ušklíb se na něj Dolejšek, jeho soused po levici, „to máš za svou dobrotu.“

Jeník zaryl oči do podlahy jako opařený. Ale když v deset hodin poslal si ho Lefler pro housku, zamotala se mu hlava štěstím. Nešel k školníkovi, vyběhl z budovy až do sousední ulice, do krámu, kde se říkalo, že mají zvlášť dobré loupáčky. A když jej podával šťasten Leflerovi, ucedil kandidát skrz zkažené žluté zuby: „To jsem se načekal! Do kterých pekel jste pro to letěl?“ Zabreptal cosi o dobré sortě těch rohlíčků — ale učitel si jen povzdychl: „Prokletý hlupák.“ Tak bylo ulito nadšení Jeníkovo ke kandidátu profesury Petrovi Leflerovi.

Na téže chodbě jako Jeník bydlel zpěvák Masojed. Byl to vysoký hřmotný chlapík s uměleckými pačesy, na které narážel cylindr poněkud rozchlupacený. Chodíval hřmotným krokem po vykotlaných dlaždicích chodby, pošlehuje bambusovou hůlkou do vzduchu nebo popleskává se jí po tučném lýtku. Svitky not čouhaly mu z kapsy, zabaleny obyčejně do ušnupaného šátku. Z rudkové tváře dobře živěné šlehala mu jakási životní odvaha, z celého klátivého postoje jakoby pohrdání světem a jeho filistry. Starý kancelista řekl o něm jednou v krámě hokynářčině, že je „ein Musensohn“. Jeník nevěděl, co to znamená, ale jeho úcta k Masojedovi zřejmě tím vzrostla. Stával se jeho hrdinou, jeho modlou. Všecko na něm se mu líbilo, všemu se podívoval. Jednou, když Masojed upustil náhodou modrý posmrkaný šátek čpící rapém, podal mu ho velmi uctivě. Masojed nezabručel ani slova díky; ale Jeníkovi zdála se ta hrubost čímsi bohatýrským, ne-li přímo božským. Začínal lnout k němu plachou zakřikovanou láskou slabocha k silákovi, chudasa k bohatci, pokořence k hrdasovi. Dovedl vystát celé hodiny v kuchyni u skleněných dveří a vyhlížet jimi, až vyjde ze svého pokojíku Masojed. Byl nešťastný ten den, kdy se mu nepodařilo spatřit nic z něho, nezachytit ani záchvěvu z jeho bytosti. Jako by mu scházel vzduch k dýchání, jako by došla potrava jeho obraznosti. Svět mu šedl a pustl, býval nevrlý a zasmušilý.

Kteréhosi rána, když vystrčil Jeník hlavu z kuchyně, spatřil

125 před dveřmi pokojíku Masojedova jeho rozšmatlaná perka, zastříkaná vysoko blátem. Vyhodil je tam patrně opilý Masojed, když se vrátil po půlnoci domů. Jeník shýbl se uctivě po nich, odnesl je do kuchyně a jal se je otírat z bláta. Tu chvíli rozespalý Masojed v pruhovaných podvlíkačkách, nohy bosé, vlasy rozčuchané, oči kalné, pootevřel dveře a rozhlížel se po chodbě, hledaje své boty. „Hergot, snad mně někdo neukrad boty,“ bručel mrožím basem, tvář zkrabatělou. Jeník byl hotov právě s čištěním perek a chtěl je nepozorovaně položit na místo, odkud je vzal. Masojed ho spatřil a zařval na něho: „Du Lausbub, co děláš s těmi botami?“

Jeník, oheň v tvářích, koktal cosi jako toho smyslu, že se osmělil vyčistiti boty panu zpěvákovi. Masojed nasupil tvář, vytrhl mu je z ruky a zabreptal těžkým jazykem: „Podruhé je nech na pokoji... möcht' dich schon bitten.“

Jeník sledovával někdy Masojeda celé hodiny na jeho procházkách a toulkách městem, plaze se plaše jako odkopnutý pes za ním. Tak vypožadoval, že Masojed zpívá v ruském kostele u sv. Mikuláše v neděli dopoledne při mši. Kolidovalo mu to s jeho žakovskou mší v Zrcadlové kapli v Klementinu. Utekl z ní, předstíraje, že se mu udělalo nevolno. Udýchaný doběhl na mši pravoslavnou, nadšený i zmatený. Stál mlčky jako socha a nechal do sebe padat nezvyklým dojmům vysoké mračné klenby, zlaté přepážky, prýstící zlatem a plápolavými svícemi, vysokým, štíhlým, vousatým postavám popů, monotónnímu, táhlému zpěvu z kruchty, prošlehujícimu vítězně celou prostorou chrámovou, až se, jak se zdálo Jeníkovi, stěny rozstupovaly do šířky i délky...

Chvillemi lichotil si Jeník, že rozeznává v tom rojení a víření hlasů z kruchty bas Masojedův. Bylo mu závratně úzko i sladko. Stál tak celé hodiny v němém utkvění; zdálo se mu, že plápolá před ním vysoký jasný plamen a on že do něho ofěrou hází své zakřiknuté nadšení pro toho hrdého a nepřístupného krásavce Masojeda. Procitl ze svého vytržení, až když mše došla svého konce, až když dáček se blížil s ikonou, aby ji podal

126 k líbání věřícím. Ulekl se nesmírně, nechtělo se mu za nic na světě políbit tu ikonu, zdálo se mu to čímsi jako zradou na vlastním náboženství, na vlastní víře: zločinem, kterému by nebylo odpuštěno ani na zemi, ani na nebi.

Rychle se odpotácel k východu, půda mu hořela pod nohama, nemohl vydechnout; jako by stál nad propastí, jako by se zatajeným dechem měřil, jak blízko k ní dosmýkala ho jeho podivná nezřízená láska...

4

Ve škole prospíval mihn a mihn. Učitelům se stával podezřelý pro podivný nedětský výraz své tváře, pro potrhaný stín, který tam vrhala jeho podivná vášeň. Od hochů se odděloval sám jako přestupník, jako ovce morem nakažená; den ke dni odpornější mu byly jejich tlachy a žvasty, uličnické kousky, klukoviny. A kamarádi jako by cítili neslučitelnost jeho s nimi, začínali ho nenávidět. Nepřátelství zažehovalo se často z nepatrných příčin mezi ním a jimi. Kocan najednou pohlédl na něho zároveň hrozně i výsměšně, křivě rty a uplívuje se dalekým obloukem. Blbče, zaplet jsi se sám do mých sítí, brzo ti je zdrhnu kolem krku! A vzpomínka na starou, nepomštěnou urážku drásala ho jako živý dráp zvířecí.

Tenkrát — bylo to v květnu, vzduch voněl již šeríky — zemřel jeden starý profesor, raněn ve škole mrtvicí. Konal se slavný pohřeb na hřbitov vyšehradský. V jeho průvodu šlo celé gymnasium, všechno žactvo i profesorstvo. Když byly obřady skončeny, rozcházeli se žáci do města — Jeník, jako vždycky nedružný, šel sám domů. Druhý den přihnal se rozkačený třídní a pronesl delší řeč, jejíž smysl byl, že ten krásný pohřeb byl poskvrněn a zneuctěn uličnictvím některých primánů, kteří prý po obřadech pobíhali po šancích vyšehradských jako skotáci a seprali se dokonce mezi sebou na věčnou hanbu toho vznešeného staroslavného ústavu, jehož byli zvrhlými chovanci; nezasluhují prý pardonu, ti vyvrhelové, a profesor jim prý ho

také nemíni dávat; byli prý většinou z paralelky A, ale pan 127 třídní paralelky A zahlédl prý i několik hochů z B. Poznal prý určitě Šelera, po jeho zrzavém svrchníku.

„Šelere, pojďte sem a oblékněte si svůj svrchník.“

Bledý, chvěje se na celém těle, povstal Jeník a zadrkotal:

„Já to nebyl, pane profesore.“

„Mlčte! Jednejte, jak jsem vám poručil. Oblecte se.“

Jeník chtěl zase něco namítat, ale profesor ho umlčel vztek-lým pohledem svých sivých očí. Zuby zaťaty, oblékl si Jeník svůj vyrudlý, směšný převlečník, připomínající spíše kutnu než kabát. Celá třída se dala do smíchu, když se v něm potácel před profesora — tak byl již nenáviděn většinou kamarádů, samotář a mimochodník.

„Ba ano,“ řekl profesor, „byl jste to vy. Ten zrzavý kabát vás usvědčuje.“

Kocan se přihlásil, a oči vryté do země, pronesl pevně: „Mys-lím, pane profesore, že to byl on. Zahlédl jsem také takový kabát na šancích.“

„Nebyl jsem to. Lžeš.“

„Nelžu,“ řekl tvrdě, jako by kudlou do dřeva řezal, Kocan. „Nikdy nelžu.“

„Nehádejte se,“ vykřikl profesor. „S kým jste šel domů, Še-lere? Kdo vám může dosvědčit, že vás viděl, jak jste šel ze hřbi-tova do Prahy?“

„Nešel jsem s nikým, chodím vždycky sám.“

„Táák,“ protáhl profesor. „To je podivná věc. To se snad štítíte svých spolužáků?“

Celá třída se pochechtávala.

„Chodím sám,“ řekl tvrdě Jeník a mlčel zarytě na všechno naléhání profesoro-vo, aby jmenoval některého kamaráda, který šel před ním nebo za ním.

„Neohlížel jsem se kolem sebe.“

„Stále lépe,“ řekl profesor. „To snad chodíte, oči upřené na špičky svých bot?“ a zasmál se tomu jako dobrému vtipu.

Nikdo z celé třídy nedosvědčil Jeníkovi, že ho viděl jít do

128 Prahy. Proti němu stála a mnoho vážila dvě svědectví: svědectví Kocanova a svědectví třídního z paralelky A. Přivedli před něho Jeníka v tom ubohém zrzavém svrchníku a profesor prohlásil: „Ano, viděl jsem takový svrchník pobíhat po šancích.“ Jeníkovu ujišťování, že to nebyl on, nevěřil nikdo, ani učitelé, ani spolužáci. „Dobře, že se jednou spálil,“ mínili kamarádi, „zaslouží si to za tu svou nadutost, i kdyby tam nebyl.“

„Ba jo, kluci, kouká z toho pro něj zákonná,“ poškleboval se Kocan. Své položení zhoršil si Jeník tím, že, rozhořčený a bez sebe hněvem, udeřil v respiriu Kocana do tváře.

„Tak vy jste, Šelere, ke všemu ještě rváč? Nu, to budeme s vámi brzy hotovi.“

5

Ten den, kdy se to přihodilo, našel Jeník, když přišel ze školy, doma na stole telegram. Byl od matky a stálo tam, že otec ráno náhle zemřel. Druhý den ukázal jej třídnímu a jel na pohřeb. V rakvi, obklopené svícemi, celý v černých šatech, v rukou křížek, ležel jeho otec. Žlutá tvář propadala se do stínů, jakési hrboly vyvstávaly na čele, ústa neúprosná, trpce stažená jako by i nyní cosi věznila, co nehodlala propustit. Dlouho stál Jeník, tupě zadíván do tváře, z níž nedovedl nic vyčíst než hrůzu a hrozbu. Nevrlý ironický stín, do něhož se stavěl tento muž zaživa, zhoustl; a přšel z něho nyní mráz jako ze zimního mraku. Jeník toho dlouho nesnesl. Vrhla se se štkáním do náruče matčiny, ale i ona, jindy tak teplá, zablá dnes. Matka drkotala zuby, její tělo bylo studený věchec, promočený a usmýkaný v mlze. Její objetí dnes po prvé Jeníka zmrazilo, jako by to bylo objetí sochy, a ne živého člověka. Byla bezradná a bezpomocná, zlomená svým neštěstím, bez jiskry myšlenky, vystydlá, životem usmýkaná, sirá a zapomenutá. Jeník jí chtěl vyjevit všechno soužení, které ho potkalo ve škole; tak žíznil po tom, aby se mohl sdělit, aby mu někdo porozuměl, aby ho aspoň jedna duše neodsoudila. Ale pohled na matku mu

řekl, že by bylo marné dovolávat se zde ozvěny; zde mlčelo 129 všecko jako v zasypaném hrobě. Na hřbitově padl na něj ze všeho takový děs, že se sotva rozloučil s matkou a rovnou hnala se, mrskaná a pronásledovaný otrok, na nádraží, aby odjel za půl hodiny do Prahy.

Přijel domů, zrak spálený, hlavu vyhořelou a pustou. Míjel dvěře Masojedovy a po prvé nevrhl tam zbožňujícího pohledu. Svět stal se mu naráz jakousi surovou mocí, která drtí všechno slabé a bezbranné; netvorem, před nímž není možno uniknout. A všichni, všichni, zdálo se mu, jsou jeho spojenci proti němu, Jeníkovi. I ten Masojed, kterého půl roku zbožňoval a který si toho neráčil ve své pýše ani uvědomit. Ráno přišel do třídy a odevšad svítily na něho tytéž oči, výsměšné oči Kocanovy — neboť ty oči se v poslední době úžasně rozmnožily. V noci, když Jeník usínal, zdálo se mu, že i lampa pouliční, která vrhala kosou své světlo na jeho lože, zabodává se do něho kocanovským posměchem. Rychle a hluše jaksi se hnala čes mimo Jeníka, jako by i on chtěl jej vyřadit ze své pozornosti a přehlížet. Tvrdým zákonným tokem spěly věci k svému rozřešení. Než se nadál, byl tu konec školního roku.

Třídní přišel po slavné mši, které se účastnilo celé gymnasium, rozdat vysvědčení do třídy.

„Jan Šeler dostal tentokrát,“ pravil povýšeným hlasem jakési vyšší objektivné spravedlnosti, „zákonné mravy. To proto, že tvrdošíjně zapíral a násilnický se vrhl na hlavního svědka Kocana. Kajcníkům odpouštím, vzpurníkům nikdy,“ dodal profesor hlasem slavnostním, jako by rozřešil záhadu světa a budoval novou morálku.

Jeník zaťal zuby, ale nesklopil zraku před rozchechtanou třídou, před vítězným pohledem Kocanovým. Klidně jim čelil pevným utkvělým zahleděním. Byla tam opravdu zákonná z mravů na tom okolkovaném listě tak ozdobně popsaném a potištěném; a to bylo tolik jako ztráta osvobození od školního, to znamenalo platit deset zlatých půlletně.

Kde sebere tu sumu? bzučelo mu stále ve vlaku v prázdné

130 hlavě jako moucha polapená v sklenici a trápilo ho nervovým přepětím. Matce přece o ně říci nesmí, matce, která teď žila v městečku s tak malou pensíčkou, že si musila přivydělávat pletením punčoch a kazajek pro krámy.

Druhý den, sotva se doma trochu ohřál, vydal se Jeník na svou křížovou cestu po městečku. Vypítl se školníka na adresy rodičů, jejichž děti špatně prospívaly ve škole, a šel jim nabídnout své služby. Přišel nejprve k panu poštmistrovi a dlouho váhal, než zatáhl za zvonek. Hrud měl sevřenu, když se otevřely dvěře a před ním stanula tlustá panička s měchačkou v ruce, jak právě odběhla od plotny, ruměnná a rozházených vlasů. Když jí přednesl koktavým hlasem Jeník svou prosbu, zasmála se hlasitě. „Ty cvrčku, ty bys chtěl být učitelem? Vždyť ještě sám patříš na lavici.“ Pak šel ke klempíři Ondrášovi na rohu proti škole. Tam ho také odbyli, že pro Vincka korepetitora přijali již včera.

A ještě několik košů si odnesl, než stanul v dílně ševce Krosňáka, aby mu nabídl své pedagogické umění pro jeho hrbatou dcerušku Oldřišku, která v počítání nějak neprosplávala. Švec seděl za verpánkem a dlouho měřil pochybovačně Panenku. Pak, zvolna a rozvážně, jako by četl brýlemi z úředního lejštra, řekl: „Nu, vemu tě, protože jsi tak hubený a maličký. Dostaneš dvě zlatky měsíčně a budeš dávat Oldřišce dvě lekce týdně. Ale budeš musit taky roznést někdy boty po zákaznících v městě, nemám právě učedníka, Lojzík se rozstona a musel k rodičům na ves.“

Bylo to pokořující pro malého študenta, ale nebylo zbytí. Jeník přikývl hlavou. Švec povšiml si jeho slzí: „No, nebreč. Nebuď rozmazlený, život je sakramentská patálie. Podej mi ruku, plácne si,“ a se smíchem nastavil svou obšírnou kornatou dlaň Jeníkovi. Ten do ní vložil plaše svůj bílý ptačí drápek.

Ale když se vrátil ze své pouti městem domů, matka ho nepoznala.

„Co se ti stalo? Jsi celý přepadlý.“

A opravdu malý Jeník nebyl už panenkou. Jakýsi drsný vítr

ho ošlehal za těch několik hodin a sfoukl s něho ruměnný pel. 131
Ne, už nebudou po něm pokřikovat panenek. A hle, zde rýsuje se mu na čele cosi jako nádech a nápověď příští vrásky, jakási sotva postižitelná pavučinka.